

FOTO: PAULO SLACHEVSKY

HVOR ER DE? Pårørende til fengslede og forsvunne personer setter opp savnet-plakater utenfor Londres 38 i Santiago, Chile, to måneder etter diktaturets slutt i 1990.

ANMELDELSE

Philippe Sands portrett av en chilensk diktator og en tysk nazileder er solid detektivarbeid.

Forbrytelse uten straff

Phillippe Sands er både fransk-britisk folkerettsjurist i internasjonal toppklasse, professor ved University College London, bestselgende forfatter med litterært driv og en iherdig sporhund på jakt etter krigsforbrytere i flere verdensdeler. Den best kjente av hans tre tidligere bøker på norsk er «Tilbake til Lemberg» (2018), det vil si den ukrainske byen som i dag heter Lviv. Her fletter han historien om sin egen bestefar, som i likhet med så mange andre jøder ble drept i en konsentrasjonsleir, sammen med gjennomgang av Nürnbergprosessene i 1945–46 og Folkemordkonvensjonen av 1948.

Årets bok, «De forsvunne fra Londres nr. 38», henter tittelen fra en bygning i Santiago, Chiles hovedstad. Dette var Sosialistpartiets hovedkvarter fram til Augusto Pinochet med USAs støtte gjennomførte et militærkupp 11. september 1973. Etter at det folkevalgte styret til Salvador Allende og hans radikale reformpolitikk ble knust, tjente huset som et internerings- og tortur-senter. For mange var dette første etappe på veien til fangeleirer, mens andre ble tatt av dage på åpen gate eller «forsvant» uten spor. Blant dem var den spanske FN-diplo-

SAKPROSA
De forsvunne fra Londres nr. 38. Om Pinochet i England og en nazist i Patagonia
 Philippe Sands
 Oversatt av Christian Rugstad
 Forlaget Press 2025, 539 sider

maten Carmelo Soria, som Sands seinere fikk vite var i slekt med hans spanske ektefelle. Også denne gang gir dette en personlig nerve til den historien som rulles opp.

I 1990 tapte Augusto Pinochet valget, og ble ideretter gitt immunitet og utnevnt til senator på livstid. Men åtte år seinere utstedte spanske påtalemyndigheter en arrestordre som stilte han til ansvar for drap på spanske statsborgere. De krevde derfor den avgåtte diktatoren utlevert fra London, der han akkurat da oppholdt seg på en dyr privatklinikk og brukte tida til å lese Napoleon-biografier. Sands blei en part i saka på vegne av menneskerettighetsorganisasjonen Human Rights Watch, og kan derfor gi detaljrike beretninger fra innsida i et rettsdrama som heller ikke var fritt for politisk innblanding. For å gjøre en lang historie kort: Kravet om utlevering blei til slutt godkjent, men Pinochet fikk reise hjem til Chile med dårlig helse som begrunnelse, noe som nok var et spill. Med dommer som gikk i høyst ulike retninger, forstår vi at jus ikke er en eksakt vitenskap og at rettferdigheten ikke alltid skjer fyllest. I 2006 døde Pinochet uten noen gang å ha blitt dømt i en domstol.

Bokas historie får ei ny vending, et nytt spenningsnivå og et raskere tempo når scenen forflytter seg fra London til Chile. I arbeidet med ei tidligere bok om nazistenes fluktruter («Skyggespillet») støter Sands på navnet Walther Rauff, en *Obersturmbannführer* som var hjernen bak de mobile gass-kamrene kamuflert som ambulanser, der nervegassen sarin krevde rundt 97.000 liv. Blant dem var en slektning av Sands bestemor. I den nye boka følger forfatteren Rauff videre gjennom flukten fra en en italiensk interneringsleir etter krigen. Først søkte han ly i Ecuador, der han blei venn med en ung chilensk offiser – Augusto Pinochet – som anbefalte sitt eget land som et godt sted for nazister på flukt. Det høres ut som et spenningsplott sinnrikt konstruert av John le Carré, der vi blir vitne til et møysommelig detektivarbeid for å avdekke hvilke roller Rauff kom til å innta i sitt nye land under diktaturet

I det som tidvis også er memoarer og reisereportasjer, følger vi Sands når han i årevis saumfarer arkiver, brev og vitneforklaringer, fører samtaler med fagkolleger og møter både tidligere fanger, pårørende, opposisjonelle og deltakere i regimets forbrytelser. Blant kildene er også biografier, dikt, romaner, skuespill, tv-serier og avisreportasjer som alle kretser rundt Rauff som rådgiver for tortur, transport og «forsvinninger». Kanskje våger litteraturen mer enn den nøkterne jussen, og et av Sands litterære virkemidler er å legge ut tråder som det er opp til leseren å nøste opp. Mer skal ikke røpes. Men det som kan slås fast, er at Sands enda en gang gir oss et personlig og veldokumentert bidrag som avdekker den europeiske fascismen, dens latinamerikanske varianter i nyere tid og – ikke minst – forbindelsene mellom dem. Christian Rugstad leverer ei solid oversetting her som i Sands tidligere bøker.

Et gjennomgangstema i Sands forfatter-skap er spørsmål som både er etiske, historiske og juridiske: Hva er det som driver mennesker og systemer til forbrytelser mot menneskeheten, hvordan kan vi finne bevis og hvorfor slipper noen unna mens andre straffes? Når immunitet og smutthull utnyttes gjennom politisk beskyttelse, hvordan kan vi sørge for at forbrytelser mot menneskeheten ikke blir glemt? Slike tanker fikk ny aktualitet da Sands i fjor var med på å føre Palestinas sak for Den internasjonale domstolen (ICJ) i Haag. Det endte med en rådgivende uttalelse som kjente Israels okkupasjon ulovlig og ba verdens stater om å hindre at den fortsetter. Kanskje danner dette utgangspunktet for neste bok, der folkerettens normer stilles opp mot en verden der rå maktpolitikk og geopolitiske allianser dominerer?

Tore Linné Eriksen
 bokmagasinet@klassekampen.no

oktober.no

KATHRINE NEDREJORD

tildelt

PER OLOV ENQUISTS PRIS 2025

FORLAGET OKTOBER GRATULERER!

